

TRAUMACHIA

‘Trauma’ en ‘machia’ in de wereld.

Ward Ruyslinck, 1973

Toen ik onlangs naar een televisiedebat over de problemen van de wereld zat te luisteren, dacht ik bij mezelf voor de zoveelste maal, een beetje moedeloos : jongens, wat leven wij toch in een kletsmaatschappij. Het is àl debat, gedachtewisseling, teach-in, teach-out, forum, paneelgesprek en gespreksavond wat de klok slaat; de dialoog en de communicatie zijn aan de orde van de dag dank zij het horizontaal doorwerken van democratische beginselen, en hoe meer wij dialogeren en communiceren hoe fanatieker de standpunten worden, hoe onverzoenlijker de tegenstellingen. Wij leven in een klimaat van wat Marcuse genoemd heeft ‘repressieve verdraagzaamheid’.¹ ‘In onze maatschappij van overvloed’ zegt Marcuse ‘is er discussie in overvloed, en binnen de gevestigde orde verloopt die discussie uiterst verdraagzaam.’ Hij wijst er terecht op, dat alle standpunten worden gehoord, zowel van de communist als dat van de fascist, zowel dat van links als dat van rechts, zowel dat van de blanke als dat van de kleurling, zowel dat van de kruisvaarder voor de bewapening als dat van de kruisvaarder voor de ontwapening. Aan de domme mening wordt in dit klimaat evenveel aandacht geschonken als aan de intelligente mening. Maar, besluit Marcuse, het gevolg van die ogenschijnlijk geruststellende verdraagzaamheid is, dat elke oppositie binnen het systeem wordt geïntegreerd en daardoor geneutraliseerd. Hoewel de tegenstellingen blijven bestaan, wordt het gevaar dat ze inhouden voor de maatschappij ont-laden en ontkracht door de bereidheid van iedereen om te praten met iedereen, individueel of in discussiegroepen. Ik zeg wel degelijk ‘om te praten’, en niet : ‘om te luisteren’. Er is inderdaad niemand die werkelijk luistert naar wat de ander te zeggen heeft. De intelligente monoloog, het resultaat van het eenzame proeven en tasten en denken van jaren, wordt opgeofferd aan de spontane, oppervlakkige dialoog, het resultaat van het retorische, geïmproviseerde denken – een dialoog die vaak niets anders is dan een steekspel met leuzen en onbuigzame, geprefabriceerde meningen.

De bewering van Marcuse, dat de domme mening evenveel aandacht krijgt als de intelligente mening, zon ik nog het best kunnen illustreren met een voorbeeld uit mijn persoonlijke ervaring. Nog niet zo heel lang geleden was ik in een weinig verheffende discussie gewikkeld met een echtpaar op hoog middelbare leeftijd, dat mij met veel aplomb, met domme arrogantie en beotische argumenten ervan probeerde te overtuigen, dat de psychiatrie niets anders is dan een lucratieve zwendel en dat de psychiaters alleen maar schaamteloze, wetenschappelijke zwendelaars zijn. Ik veronderstel dat zij verwoede lezers waren van de cartoons in populaire weekbladen, want wat de psychiatrie in hun ogen vooral zo verdacht en onbetrouwbaar maakte was de beruchte sofa waarop de patiënten zich nog wel

¹ Herbert Marcuse (Berlijn, 19 juli 1898 – Starnberg, 29 juli 1979) was een vooraanstaande Duits-Amerikaanse filosoof en socioloog, die door zijn kritische, op verandering gerichte maatschappijvisie vooral in de jaren zestig veel bekendheid kreeg. Hij behoorde tot de Frankfurter Schule. Marcuse is beroemd geworden door het begrip repressieve tolerantie, dat wil zeggen dat onder het mom van vrijheid er sprake van onderdrukking kan zijn. Zijn boek *One-dimensional Man* kreeg wereldfaam vanwege zijn kritiek op het kapitalistische systeem en het lege consumptisme. Hij gold als de geestelijke vader van het studentenprotest uit de jaren 60. (Wikipedia)

eens moeten uitstrekken. Een argument dat het wetenschappelijk en ethisch gezag van de psychiatrie natuurlijk even weinig aantast als een verwijzing naar de kostbare tiara van de paus het godsdienstig gezag van de kerk aantast. Maar wat mij het hele gesprek door opviel en verbijsterde, was dat mijn beide gesprekspartners het halsstarrig over 'fysiaters' hadden, en toen dacht ik: als zij in hun populair weekblad zelfs maar één vulgariserende bladzijde over de zielkunde hadden gelezen, zonden zij, ook met hun beperkt verstandelijk vermogen, onmogelijk psychiaters met fysiaters kunnen verwarren. Zij hadden dus blijkbaar nooit enig artikel of boek over dit onderwerp ter hand genomen, maar dat belette ze niet een apodictische mening ter zake te hebben en die mening met een domme, grimmige zelfgenoegzaamheid te verdedigen.

Dergelijke ervaringen, aangevuld en verklaard door de ideeën van Marcuse, doen mij bijna verlangen naar een maatschappij die het monologisch denken en spreken zon aanmoedigen, naar een vorm van communicatie waarin het gesproken of geschreven woord tot luisteren zou dwingen, en niet tot tegenspraak. Ik weet dat ik me met zo'n verzuchting op een gevaarlijk terrein begeef, dat ik me het ongenoegen van de alternatieve leraren op de hals dreig te halen, dat ik me blootstel aan de kritiek van de voorstanders van de vrije discussie en de zogenaamde openheid, en dat ik waarschijnlijk door het progressieve front zal uitgespuwd worden als een man met elitaire of autoritaire opvattingen. Maar ik weet ook dat Marcuse gelijk heeft wanneer hij in die verdraagzaamheid, die de dialoog en de openheid mogelijk maakt, een repressieve en bijgevolg remmende factor herkent. Al die vrije discussies, waaraan wij ons zo graag en zo deskundig overgeven, verlopen trouwens volgens bepaalde spelregels, die een vrije, persoonlijke ontwikkeling van ideeën hinderen en zelfs onmogelijk maken. Ik voel me in ieder geval machteloos en terneergeslagen, wanneer ik na afloop van een lezing betrokken word bij een discussiegroep, die de inhoud van mijn lezing of van mijn romans herkaut tot hanteerbare gegevens of simplificeert tot discussiepatronen rond thema's als 'de maatschappelijke rol van de schrijver', 'de functie van de kunst' of 'de structuren van het literaire kunstwerk'. In zo'n geval heb ik op zijn minst een nieuwe monoloog nodig om uit de chaos, die bij de confrontatie van de vele subjectieve en tegenstrijdige interpretaties ontstaat, mijn eigen visie te reconstrueren en toe te lichten.

Ik geloof niet dat ik me vergis wanneer ik zeg dat die behoefte aan dialogeren en communiceren, die zo kenmerkend schijnt te worden voor onze praatcultuur, in feite niets anders is dan een onbewuste of halfbewuste poging tot samen-leven, tot opnieuw-samen-leven. De mensen leven vandaag immers niet meer samen. In het beste geval verdragen ze elkaar, en doorgaans proberen ze elkaar zonder meer te gebruiken, te exploiteren of te onderwerpen. De geldingsdrang beheerst in toenemende mate de menselijke relaties, dat kan niemand ontkennen. Ik zou dus liever voorlopig niet meer van 'samenleving' spreken; het is een uitgehold begrip, het geeft al lang niet meer weer wat wij eronder verstaan. Het begrip 'samenleving' impliceert overigens saamhorigheid, en ik ontkom niet aan de indruk dat wij zelfs niet samen horen. Wij hebben een systeem van compartimentaties en hiërarchieën opgebouwd, dat als gemeenschappelijke noemer alleen nog het (relatieve) begrip 'mens' heeft, en als teller een oneindige reeks sociale en ideologische antilogieën: werknemer-werkgever, links-rechts, proleet-bourgeois, democratie-dictatuur, consument-producent... De tegenstrijdige belangen en doelstellingen, die door deze antilogieën worden opgeroepen,

houden het systeem van compartimentaties en hiërarchieën niet alleen in stand, maar doen het begrip samenleving uiteindelijk uiteenvallen in opposities, in elkaar vijandige of elkaar wantrouwende groepen. Dit gaat zo ver, dat men van een geestelijke verkaveling zou kunnen spreken.

We zouden dus een nieuwe term moeten bedenken om het nieuwe maatschappijbeeld aan te duiden, want ook het woord ‘maatschappij’ beantwoordt niet meer aan de uiterlijke werkelijkheid en nog veel minder aan de innerlijke : het heeft door veelvuldige, eenzijdige manipulatie een hoofdzakelijk politieke inhoud gekregen, het reveleert bijvoorbeeld niets omtrent het wezenlijke karakter van de menselijke leefgemeenschap in de zeventiger jaren. Het is natuurlijk niet zo eenvoudig om een term te bedenken, die aan die voorwaarden voldoet. Hoewel ik als schrijver tot de spraakmakende gemeente behoor en in de creatieve mogelijkheden van een levende, evoluerende taal geloof, besef ik heel goed dat je niet zo maar een nieuwe taal in elkaar kunt knutselen zoals je een breiwerk opzet. Laat ik maar meteen bekennen dat ik, in verband met een reeks cultuurfilosofische aantekeningen die ik de laatste twee jaar heb gemaakt, naar zo’n nieuwe term heb gezocht en dat ik uiteindelijk tot de vinding ‘Traumachia’ ben gekomen. Het is een literair en meer bepaald een episch begrip, zoals Utopia en Neopolis en Alphaville, en ik heb dan ook niet de illusie dat het een kans zou maken om rationale, ingewortelde begrippen als ‘maatschappij’ en ‘samenleving’ te verdringen of zelfs maar om geïntegreerd te worden in de gesproken taal – maar dat is ook niet zo belangrijk. Belangrijk is dat men in de samenstelling van dat woord het ziektebeeld van onze westerse maatschappij herkent, en dat ziektebeeld vertoont ontegensprekelijk twee verontrustende symptomen: het ‘trauma’ (m.a.w. de psychische kwetsuur die tot een blijvende zielsaandoening leidt) en de ‘machia’ (de strijd, de rivaliteit, de agressiviteit, het geweld). Ik hoef u niet te zeggen hoe ontstellend groot het aantal geestelijk gestoorden in de westerse wereld van vandaag is, en dat de agressiviteit en het geweld in steeds toenemende mate het menselijke denken en handelen beheersen hoeft toch ook niet meer bewezen te worden. In ‘Traumachia’ kan men eventueel ook het woord ‘Traum’ herkennen – het Duitse woord voor ‘droom’ – en nu is het inderdaad de droom, de mythe, de magie die voor een groot deel de geestelijke houding bepaalt van de subcultuur, de tegencultuur, de tegenstroming in onze maatschappij.

Of het woord ‘Traumachia’ als neologisme geslaagd is te noemen weet ik niet, ik betwijfel het eerlijk gezegd – maar vanwege zijn symboolwaarde en zijn suggestief vermogen lijkt het me alleszins zeer bruikbaar voor mijn doeleinden, en ik heb het dan ook als een voorlopige titel opgehangen aan de reeks aantekeningen, de reeks kritische beschouwingen die ik gemaakt heb over de maatschappij van nu en morgen. Het is de bedoeling die notities ooit te verwerken tot een boek, maar daar zal nog wel enige tijd overheen gaan, en in afwachting daarvan zou ik, voor zover de beperkte tijd het toelaat, twee aspecten van Traumachia voor u willen behandelen. Het eerste heeft betrekking op het geweld, de agressiviteit (meer bepaald de individuele agressie, over de sociale agressie is al zoveel gezegd en geschreven), en het tweede aspect heeft betrekking op de godsdienstige crisis van onze tijd.

Kenmerkend voor de gewelddadige geldingsdrang van de maatschappij waarin wij leven is een gevaarlijke, groeiende geestesgesteldheid, die ik geneigd ben het superioriteitsgevoel van de inferieuren te noemen. Ter illustratie daarvan zou ik tientallen voorbeelden kunnen geven,

maar het meest typische is misschien wel de uitlating van een van mijn buurlieden, wiens vuilnisbak geregeld 's nachts wordt omgegooid en leeggehaald door een hongerige, verdwaalde hond. De hele rotzooi ligt dan 's ochtends over het keurig onderhouden gazon uitgesorteerd, en dat is inderdaad geen gezicht – maar je vraagt je toch wel af wat er bij iemand als die overigens ‘beschaafde’ buurman omgaat, als je hem op zekere dag grimmig hoort zeggen: ‘als ik die hond te pakken krijg, schiet ik 'm dood’. Dergelijke uitlatingen, en de gevoelens die aan de basis ervan liggen, verontrusten mij, eerlijk waar. Het geeft op zijn minst te denken, omdat de straf niet in verhouding is tot het vergrijp. Je veroordeelt niet iemand – want een hond is iemand, een intelligent levend wezen nota bene – tot de kogel omdat hij honger heeft en omdat hij op grond van biologische beperkingen niet beleefd aan je deur kan komen vragen of hij zich de klusjes en het beschimmeld brood uit je vuilnisbak mag toe-eigenen.

Dat soort dreigementen verontrust mij ook, omdat het ‘doodschieten’ of ‘kapotmaken’ zo’n goedkope, ‘gemakkelijke’ en bovendien wreedaardig domme oplossing is voor een probleem dat ook zonder geweld of bloedvergieten kan worden opgelost. Mijn buurman is blijkbaar nooit op het idee zijn gekomen, dat hij zijn vuilnisbak ’s morgens en niet de avond te voren aan de deur kan zetten, en het is waarschijnlijk ook nooit tot hem doorgedrongen waarom andere afvalproducenten in de buurt het deksel op hun vuilnisbak vastmaken met een snelbinder of een stevig elastiek. Ach wat, natuurlijk is hij zich bewust van die mogelijkheden, zo dom is hij ook weer niet, maar dergelijke praktische oplossingen geven hem nu eenmaal niet de gelegenheid om aan zijn geldingsdrang te voldoen. Hij is de meneer-die-voor-niemand-uit-de-weg-gaat, ook niet voor een hongerige hond: hij is een streng belijder van wat de Amerikaanse socioloog Paul Goodman ‘het werkelijkheidsprincipe van de middenklasse’ noemt en in zekere zin is hij een getraumatiseerde, die in zijn jeugd honger heeft geleden of toch minstens in behoeftige omstandigheden heeft verkeerd en die nu, in zijn roes van maatschappelijk succes en welstand, om de dooie dood niet wil herinnerd worden aan zijn honger allerminst door een hongerige hond.² Maar bovenal is hij een inferieure machtswellusteling, die een gevaarlijk superioriteitsgevoel ontleent aan het bezit van een geweer, aan een stalen buis met een houten kolf die je in om het even welke wapenwinkel in Traumachia kunt kopen tegen de prijs van een bescheiden maandloon en zonder een voorafgaand moraliteitsonderzoek. Elke idioot heeft in Traumachia (dit land) recht op een geweer, desnoods alleen maar om er een uitgehongerde hond mee neer te schieten die je vuilnisbak door snuffelt.³ (Dit land) Traumachia heeft, omgekeerd, dan ook recht op zijn idioten die, in hun agressieve ijver om hun keukenafval te beschermen tegen loslopende honden, het winstsaldo van de nationale wapenindustrie te Herstal en elders gevoelig verhogen. Als je nagaat dat het aantal schietgrage, machtswellustige bezitters van een geweer in de Lage Landen niet te overzien is, dan heb ik het huiveringwekkende gevoel dat wij, Traumachianen, ook op het terrein van de gewapende huisvrede een toestand van ‘overkill capacity’ bereikt hebben, zoals de strategen dat noemen. Wij zijn in staat niet alleen om elke

² Paul Goodman (1911-1972) was een Amerikaanse schrijver die vooral bekend stond om zijn werken van sociale kritiek uit de jaren '60. (Wikipedia)

³ Enkele jaren later, in 1976, verscheen zijn documentaire *In naam van de beesten*, waarin hij onder meer de ‘dog-dropping’ in de bossen van Pulle aanklaagt.

loslopende hond driemaal te doden, maar ook om elke vrouw , die haar man bedriegt of dreigt hem te verlaten, met een half dozijn ladingen hagel te doorzeven. Aan het bewustzijn van die individuele ‘overkill capacity’ ontleen wij, zoals de Verenigde Staten ten aanzien van de andere politieke systemen in de wereld, een amoreel superioriteitsgevoel dat ons sterkt in de overtuiging, dat wij het recht hebben over het lot van alle levende wezens te beslissen. Het pleit misschien wel voor ons dat wij van onze ‘overkill capacity’ geen misbruik maken, want wij doden elke loslopende hond maar éénmaal en de ontrouw van onze vrouwen bestraffen wij met slechts één enkele lading hagel. Wij zijn geen barbaren, God zij dank.

Zeg nu zelf, wat kun je tegen zo’n geestesgesteldheid beginnen als je weet dat in de Verenigde Staten, de historische matrijs van onze agressieve en destructieve verbeelding, het geweld (in dienst van de nationale ‘defensie’ zoals dat heet) wordt geperfectioneerd aan de hand van de computergegevens van de Rand Corporation, als je weet dat in sommige Amerikaanse steden dagelijks 30 tot 40 geweren over de post worden besteld door inferieure blanke machtswellustelingen die zich bedreigd voelen door de zogezegde ‘black aggression’? Het lijkt overigens niet de minste twijfel dat die geweren ook gebruikt worden tegen de loslopende zwarte honden die de vuilnisbakken van de blanken omgooien. Ja, wat doe je daartegen als je weet dat het Amerikaanse wetsvoorstel ter beteugeling van de vrije wapenverkoop, na de moordaanslagen op de Kennedy’s en Martin Luther King, op een storm van protest werd onthaald en in de Senaat van ‘God’s own country’ met het gebruikelijke spektakel werd gekelderd? Elk land heeft recht op zijn idioten, maar ook op zijn sluipmoordenaars, zijn fascisten, zijn heksenjagers en zijn bloedgeldjudassen. Dát is Amerika, zeggen de mandarijnen van Traumachia, bij ons loopt het gelukkig zo’n vaart niet. Lezen onze mandarijnen dan geen kranten? Wij hebben natuurlijk geen zwarte minderheid die ons ‘bedreigt’ en ons ‘uitdaagt’, maar wij hebben onze minnaars en minnaressen, onze rivalen, onze honden en katten, de mussen in de goot en de hele uitdagende, dreigende avifauna, waarop wij onze gekwetste eigenliefde kunnen wreken en onze onderdrukte geldingsdrang kunnen botvieren.

Enige tijd geleden zag ik een bekend Vlaams wielrenner met een windbuks op laagvliegende zwaluwen schieten, en toen ik hem vroeg waarom hij dat deed, zei hij laconiek: ‘Er zijn er genoeg, hé.’ Op mijn vraag waarom hij dan niet op mensen schoot – die zijn er toch ook genoeg – kreeg ik geen antwoord, maar de manier waarop hij me bekeek liet er weinig twijfel over bestaan dat hij in ieder geval aan mij, als vertegenwoordiger van de menselijke species, zijn lood niet verspild zou achten. Ben ik, zoals sommigen beweren, een cultuurpessimist, omdat zulke gedragingen en uitlatingen me verontrusten?

God ja, als we de vrije wapenverkoop niet kunnen verhinderen omdat de nationale belangen eng verbonden zijn met de financiële belangen van de wapenindustrie, dan vind ik dat we ons toch op zijn minst moesten inspannen om een verplichte opvoedingscursus voor volwassenen erdoor te drukken, waarin zou worden aangetoond op welke manieren je een vuilnisbak veilig kunt afdekken, waarin de mogelijkheid zou worden toegelicht om de vrouw of de man die zich tot een andere partner aangetrokken voelt tijdens een gesprek vol begrip en geduld tot ‘betere’ gevoelens over te halen ofwel haar (resp. hèm) die gevoelens te lètten die haar (resp. hèn) gelukkig maken – een opvoedingscursus ten slotte waarin de nadruk zou worden gelegd op het feit dat een liefde die vernietigt in strijd handelt met de natuur van de

liefde zelf, en waarin eventueel de aandacht zou worden gevestigd op het universele zedelijke beginsel dat het natuurlijk recht van bestaan van ieder levend wezen waarborgt voor zover het geen onmisbare schakel in onze voedingsketen vormt. Maar op welke morele gronden zou de overheid zich ertoe verplicht kunnen voelen zo'n cursus te organiseren als zij, het wetgevende en uitvoerende instrument van de natie, zelf niet in staat blijkt te zijn om haar geschillen met andere naties op een arbitraire manier of zelfs maar in overeenstemming met de humanitaire beginselen op te lossen – ja, als zij zelf de voorkeur geeft aan de militaire interventie en de geweren laat spreken? Ik ken tenminste geen enkel voorbeeld van een natie die niet 'militair' denkt met betrekking tot de internationale politieke ontwikkelingen, die niet 'de atoombom uitdagend op haar heup draagt' zoals Roosevelt's minister van oorlog Stimson deed opmerken ten tijde van de conferentie van Potsdam. Dit geldt vooral voor de grote mogendheden, maar ook voor de kleine landen, die geïntegreerd zijn in militaire blokken en de leidende mogendheden van die blokken voor zich laten denken.

Eigenlijk verbaast het me helemaal niet dat zogezegde *welkenkende* en ogenschijnlijk vreedzame burgers naar het geweer grijpen om een verdwaalde, hongerige hond of een opdringerige rivaal neer te schieten, aangezien ook de verhoudingen tussen de naties onderling een steeds duidelijker agressief karakter krijgen. De Israëli leggen zonder scrupules aan op de hongerige, verdreven Palestijnse *honden* die om hun vuilnisbakken dwalen, en de Palestijnen van hun kant nemen hun toevlucht tot bomaanslagen in landen die blijf geven van een *verliefde* toenadering tot Israël. Er ontstaan heel wat nieuwe liaisons en toenaderingspogingen tussen verschillende staten van de wereld, die de afgewezen en bedrogen partners inspireren tot vergeldingsacties of tot een economische boycot, die een vorm van repressie en dus van geweld is. De volken die honger lijden worden door de welvarende, economisch sterke volken gevonnist volgens de moraal van de buurman-met het geweer: honger hebben is een misdaad, een ongepaste uitdaging aan de geïndustrialiseerde gemeenschappen. Dat zijn de regels van de politiek; de *welkenkende* burger leest daarover in zijn krant en spiegelt zich bewust of onbewust aan dat gedragspatroon, dat onveranderlijk de macht en het recht van de sterkste te zien geeft. Het beïnvloedt zijn denken, het is een norm waarop hij zijn eigen gedragingen gaat afstemmen, bij gebrek aan een persoonlijke ethische denkwijze.

Ik vraag me telkens weer af waarom zo weinig mensen zich verzetten tegen het toenemende geweld in onze samenleving, waarom de pacifistische bewegingen waar ook ter wereld geen grotere aanhang hebben, en vooral waarom een consequent pacifistische geesteshouding gedoemd schijnt te zijn om het 'verdachte' monopolie te blijven van links-intellectuele kringen. Is het omdat het geweld de laatste decennia hoofdzakelijk het minder verdachte, bijna 'legale' monopolie is gebleken van rechts-reactionaire machtsstructuren? Het is te eenvoudig om waar te zijn. In zijn boek *The dark night of resistance* schrijft de Amerikaanse revolutionaire priester Daniel Berrigan, steunend op een uitspraak van Johannes van het Kruis: 'Het geloof van degenen die zich verzetten tegen het geweld moet door een donkere nacht heen'.⁴ Is dat misschien de reden : de angst voor die 'donkere nacht'? Ik geloof

⁴ Daniel Berrigan (1921-2016) was een jezuïet, anti-oorlogsactivist, christelijk pacifist en auteur. Berrigans actieve protest tegen de oorlog in Vietnam leverde hem zowel minachting als bewondering op.

het niet. Deze angst is het stigma van een aantal bevoorrechten, zieners en bewogen geesten, die bereid zijn om ‘dagelijks te sterven’, zoals Berrigan in een ander boek van hem zegt, in *The Geography of Faith*. Ik geloof eerder dat de gemiddelde, materieel en geestelijk verzadigde burger van onze consumptiemaatschappij er door de reactionaire machtsstructuren, met behulp van een sociaal en psychologisch programma dat de nadruk legt op een egocentrisch vegetatief welbehagen, zorgvuldig werd op voorbereid om integendeel ‘dagelijks te leven’, d.w.z. zich veilig op te sluiten in een beschermd systeem van persoonlijke materiële zekerheden en geestelijke illusies. Het geweld dat in deze cocon doordringt is slechts de vage echo van vage conflicten in de buitenwereld, van een schimmige oorlog tussen zekere Grandgousier en een onwezenlijke koning Picrochole, waarmee hij (de verzadigde burger), in zijn ‘abbaye de Thélème’, gerechtvaardigd in zijn bestaan door de regel ‘fay ce que voudras’, niets te maken heeft. Deze verwijzing naar de bekende, maatschappelijke satire van Rabelais is geen toeval : ze bewijst dat er na meer dan vier eeuwen hopeloos weinig veranderd is in de menselijke verhoudingen.

Het geweld is een onuitputtelijk onderwerp en het spijt me dat ik, gezien de beperkte tijd, niet de gelegenheid heb om mijn zienswijs vollediger te ontwikkelen en met meer voorbeelden te stofferen. Het lijkt me trouwens vrijwel onmogelijk om een volledige, coherente, overzichtelijke en duidelijke zienswijs hieromtrent te ontwikkelen. Wat Noam Chomsky vaststelde met betrekking tot het oorlogsgeweld in Vietnam, geldt in feite voor het geweld in het algemeen, waar ook ter wereld : ‘... het hele beeld is in emotioneel en moreel opzicht ontstellend onzuiver’.⁵

Misschien verwacht u van mij, na dit alles en tegenover dit alles, een ietwat bemoedigender, positiever besluit, een soort van batig saldo dat als uitgangspunt zou kunnen dienen voor een optimistischer of tenminste geruststellender toekomstvisie. Ik kan u, tot mijn spijt en om dit aspect van Traumachia af te ronden, alleen maar verwijzen naar de agressie-theorie van prof. Friedrich Hacker, een bekend Amerikaanse psycholoog en directeur van de Hacker Clinics in Beverly Hills. ‘Individuele agressie’, zegt Hacker, ‘gaat onvermijdelijk over in sociale agressie.’ Hiermee geeft Hacker naar mijn gevoel de enig mogelijke oplossing (een oplossing die overigens wordt bijgetreden door Freud, Marcuse en Lorentz): het individu moet worden opgevoed tot vrede, met andere woorden zijn agressieve driften moet hij leren sublimeren, leren transformeren in constructieve of creatieve strevingen en handelingen.⁶

Het tweede aspect van onze cultuur, dat ik hier (overigens veel korter) zou willen behandelen aan de hand van mijn werknotities voor het Traumachia-project, heeft betrekking op de godsdienstige crisis van onze tijd. Als deze beschouwingen ooit in druk zouden verschijnen, in boekvorm bijvoorbeeld, zou ik zeer zeker als algemeen motto boven dit onderwerp laten afdrukken een uitspraak van Bobby Seale, een van de leiders van de Amerikaanse Zwarte Panters. Tijdens een toespraak, gehouden aan de universiteit van

Johannes van het Kruis (Spaans: Juan de la Cruz; eigenlijke naam: Juan de Yepes; 1542-1591) was een Spaans heilige, mysticus, dichter en kerkleeraar. (Wikipedia)

⁵ Noam Chomsky (1928-) een Amerikaans taalkundige, filosoof en politiek activist, die in 1969 *American Power and the New Mandarins* publiceerde met zijn kritiek op de Amerikaanse politiek en de oorlog in Vietnam.

⁶ Friedrich Hacker (Wenen, 19 januari 1914 — Mainz, 23 juni 1989) was een Amerikaans-Oostenrijkse psychiater, psychoanalyticus en onderzoeker naar agressie.

Californië in Berkeley, in september '68, zei Seale o.a.: 'Adam had de tuin van Eden moeten verdedigen tegen de almachtige bestuurder' – m.a.w. tegen God. Deze opmerking kan lachwekkend schijnen, maar in feite wijst zij heel direct en meedogenloos een van de diepere oorzaken aan van de twijfel aan de fundamentele godsdienstige waarheden en van het verval van de godsdienstige moraal: de crisis van het autoriteitsbeginsel, waarop de Roomse kerk door de eeuwen haar macht en invloed heeft gebouwd met een repressieve onverdraagzaamheid. Maar ik wil het hier niet hebben over de oorzaken van de religieuze crisis – daarover bestaat al zo'n uitgebreide literatuur in en buiten de vakbibliotheken, dat ik u alleen maar zou kunnen vervelen en ergeren door er dieper op in te willen gaan. Ik wou het eigenlijk hoofdzakelijk hebben over de verschillende manieren waarop de religieuze crisis zich voltrekt.

De godsdienstige crisis van onze tijd, althans zoals zij zichtbaar wordt in onze West-Europese samenleving (als ik dat woord nog even mag gebruiken), voltrekt zich op drie verschillende manieren. Als gevolg van de dood van God mondt het religieus bewustzijn uit in de leegte, in angst voor de leegte, in een angstneurose - m.a.w. wie geen substituut vindt voor zijn visioenen van een gelukkig voortbestaan na de dood of wie er niet in slaagt de aardse tekens, die hem na het wegvallen van de bovennatuurlijke tekens zijn overgebleven, te sublimeren of te her-mythologiseren, komt ofwel terecht in het kabinet van de psychiater ofwel in een inrichting voor zenuwzieken. Dat is één manier, ongetwijfeld de meest tragische. Deze manier verwijst rechtstreeks en ondubbelzinnig naar één van de belangrijkste symptomen die het Traumachia-syndroom kenmerken het 'trauma'.

Een deel van de jeugd heeft daarentegen – en dat is dan de tweede manier – wél een substituut gevonden voor het morele verdrukkingsapparaat en de kapitalistische gezagspositie, waartoe de christelijke tradities geëvolueerd zijn: zij vlucht in de oosterse mystiek of in de psychedelische ervaring, in datgene wat Theodore Roszak noemt 'de namaak-oneindigheid'.⁷ Waar zij haar geloof in de christelijke ethiek en waarschijnlijk ook wel in het eschatologische wereldbeeld van de katholieke kerk verloren heeft, klampt zij zich vast aan mogelijkheden tot sublimering en onthechting, die in het Zen-boeddhisme, in de hallucinogene middelen en in andere vormen van 'Traum' (van droom, mythe, magie) ruim voorhanden zijn.

Over deze beide manieren werd ook al zo veel geschreven en gesproken, dat het weinig zin heeft er langer bij stil te staan. Interessanter, want minder bekend, is naar mijn gevoel een derde manier waarop zich de crisis van het godsdienstig bewustzijn voltrekt. Ik zou deze manier willen noemen de transmythologisering in de reële voorstellingswereld : God en de heiligen, die van hun voetstuk zijn gevallen, worden vervangen door wereldse goden, met name door de vedetten van de amusementsmuziek, de wiel- en voetbalsport. Is de vlucht van de jongeren in de oosterse mystiek en de psychedelica een vorm van intellectuele of muzische transmythologisering, die binnen de religieuze of toch minstens etherische sfeer blijft, dan is de vedettencultus een vorm van populaire transmythologisering die binnen de sfeer blijft van de bekende concrete simplificaties van de volkse verbeelding; de amuzische

⁷ Theodore Roszak (1933-2011) was een Amerikaans historicus en hoogleraar aan de California State University. Hij is vooral bekend geworden door zijn boek *The making of a counter culture* (1968).

burger is nu eenmaal niet in staat om uit te stijgen boven het werkelijkheidsprincipe waarin zijn materiële, sensuele en beperkte geestelijke verzuchtingen bevrediging vinden.

De meest voor de hand liggende voorbeelden van populaire transmythologisering levert de wereld van de amusementsmuziek op, en meer bepaald de bijna mystieke hysterie waartoe het jonge publiek wordt opgezweept. Wanneer ik jonge meisjes hysterisch zie huilen en bewusteloos worden weggedragen tijdens het optreden van een of ander tieneridool, moet ik altijd denken aan het verhaal van een roomsgezinde oom van me, die in zijn groene jaren samen met enkele andere pelgrims uit zijn dorp door de Paus in audiëntie werd ontvangen en die bij het aanschouwen van de plaatsvervanger van Christus op aarde door zo'n hevige ontroering bevangen werd, dat hij het bewustzijn verloor. Men hoeft echt niet zoveel verbeelding te hebben om een parallel te trekken tussen de cultus rond The Beatles, The Rolling Stones of Elvis Presley en de cultus van Nieke van Dijk van Onkerzele, wier stoffelijk overschot vorig jaar (zoals u zich misschien herinnert) het voorwerp werd van een geëxalteerde, religieuze verering.⁸

In de roman *Golden Ophelia* heb ik een vorm van populaire transmythologisering aanschouwelijk voorgesteld in een visioen van Stefan Pielek, die een bouwvallige kerk betreedt en op de lege consoles, waarop de heiligen hadden gestaan, drie 'heilige' machtssymbolen van Traumachia ziet verschijnen: een politiecommissaris, een bankier en een jongeman met een gitaar. Men kan zich hierbij gemakkelijk ook een console voorstellen, waarop een wielerveder of voetbalidool als een verheven en verheerlijkt 'sacra imago populair' de plaats heeft ingenomen van de heilige Jozef of de heilige Antonius. Dit is natuurlijk romanfictie, die men zonder veel scrupules zou kunnen verwerpen als inauthentiek, irrationeel of wat dan ook. Maar de werkelijkheid levert, zoals altijd, heel wat ongeloofwaardiger voorbeelden op dan de literatuur, en een van die voorbeelden is de gebeurtenis die zich in de zomer van het jaar 1969 in Grobbendonk heeft voorgedaan. De pastoor van deze Kempense gemeente, die tot lang na W.O. II haar eerbied voor de oude kerkelijke tradities heeft bewaard, besloot in '69, waarschijnlijk onder de invloed van de verruimde postconcliaire opvattingen, de jaarlijkse Mariaprocessie af te schaffen. In overleg met de gemeentelijke overheid en met de enthousiaste medewerking van de bevolking van Grobbendonk werd toen het idee opgevat om de traditionele processie te vervangen door een groots publiek huldebetoon aan een van Grobbendonks 'grote zonen', het wielerveder Herman Van Springel. Dit huldebetoon kreeg het karakter van een religieuze gebeurtenis: er werd een feestelijke optocht georganiseerd waarin de gevierde en zijn gezin als de Heilige Familie werden rondgereden en waaraan bovendien werd deelgenomen door verschillende bebloemde en bevlagde praalwagens, die elk een levensfase van de wegwedder uitbeeldden: 'de geboorte van Herman', 'de jeugd van Herman', 'de triomf van Herman' ... Ook in een geval als dit hoeft men geen verhitte verbeelding te hebben om die spandoeken te lezen als 'de geboorte van Jezus', 'de jeugd van Jezus' en 'de triomf van Jezus'. Waarschijnlijk vonden de inrichters het jammer dat 'het lijden van Herman' moest ontbreken.

⁸ De zienares Leonie Van den Dijk in Onkerzele had voorspeld dat haar lichaam niet snel zou vergaan. In 1972 (23 jaren na haar dood) werd haar lichaam opgegraven, in aanwezigheid van een BRT cameraploeg. Groot was de verbijstering: het lichaam was niet vergaan, het was intact gebleven.

De hele optocht was trouwens, bewust of onbewust, geïnspireerd door en gekopieerd van de katholieke ritus. Dat de toenmalige minister van Nederlandse cultuur, die om de een of andere duistere reden ook minister van sport was, de ‘triumferende Herman’ enkele dagen voor het hulde betoon thuis ging opzoeken en zich ten behoeve van de perslui naast het idool liet kieken met diens wielerpelje op zijn hoofd, is ook veelbetekenend. De wereldlijke gezagdragers hebben er immers belang bij de ‘nieuwe goden’, gecreëerd door de kiesgerechtigde massa, als zodanig te erkennen; ze gaan zelfs zo ver dat ze de profane afgoden van het volk in hun superieure positie consacreran door zichzelf met hen te identificeren. Door het pelje van de wielrenner op te zetten suggereert de minister een hiëratische gelijkheid tussen het idool van het volk en hemzelf, de verkozen vertegenwoordiger van dat volk. Zijn ‘democratisch’ gebaar houdt, of dat nu zo bedoeld is of niet, een officiële erkenning in van de parareligieuze mythe ‘Van Springel’.

Op dezelfde manier identificeert koning Boudewijn zich met het idool Merckx door deze regelmatig in zijn paleis te Laken als gast te ontvangen en door in de koninklijke tuinen – zoals Zijne Majesteit zelf te verstaan heeft gegeven – fietstochtjes te maken op het rijwiel, dat hem door de wereldkampioen ten geschenke werd aangeboden. Het hoeft niemand te verbazen dat de koning zich nog nooit heeft laten ontvallen, dat hij zijn brieven of koninklijke besluiten ondertekent met de pen van een beroemd schrijver. Zo'n pen bezit hij namelijk niet. En waarom bezit hij die niet? Omdat hij zelden of nooit beroemde schrijvers ontvangt en zich bijgevolg ook zelden of nooit de gelegenheid voordoet om zo'n pen cadeau te krijgen. Op de volgende vraag – waarom hij zelden of nooit beroemde schrijvers ontvangt – moet men dan wel antwoorden: omdat deze, evenals kunstenaars en geleerden, slechts door een intellectuele of artistiek aangelegde minderheid van de bevolking (de gevaarlijke, progressieve, revolutionaire minderheid nota bene!) geëerd en door een nog kleiner percentage van deze minderheid verafgood worden, met andere woorden omdat schrijvers tot de ‘apocriefe’ nieuwe heiligen behoren die door het generale lekenconcilie van kiesgerechtigden niet werden gecanoniseerd en ook nooit zullen gecanoniseerd worden.

En zo ben ik dan uiteindelijk toch – het kon niet anders – bij de schrijvers en de literatuur beland. Hoewel ik in mijn concept voor het boek dat ik zou willen schrijven een belangrijk hoofdstuk heb voorbehouden aan de literatuur als spiegel van Traumachia – wat heel normaal is, aangezien ik in mijn positie over een massa inside information beschik – ben ik in ieder geval verplicht u mijn beschouwingen over dit onderwerp voorlopig te onthouden. In plaats daarvan zou ik, ter verademing na deze theoretische uiteenzetting, een recent, ongepubliceerd verhaal willen voorlezen, dat op een aardige manier aansluit op al wat voorafgaat en dat alleszins een wrange illustratie is van het verschijnsel dat ik bij het begin van mijn uiteenzetting heb gesignaleerd.

(Het verhaal ‘De barstenmaker’ is gebaseerd op een in 1950 geschreven verhaal dat verloren is gegaan en – herschreven – in 1974 zou verschijnen in *Het ganzenbord*, p. 113-122. Het is ’t verhaal van een pottenbakker uit Koralim, een dorp aan de zuidkust van Traumachia, die zijn potten beschilderde met barsten.)